

KUREYŞ

﴿ ۱۰۶ ﴾ سُورَةُ قُرَيْشٍ

Bu Kureyş Sûresidir, « لَإِيَّالَافِ قُرَيْشٍ » Sûresi dahi denilir, Mekkîdir. Maamafih Dahhâk ve

İbni Sâib Medenî demişlerdir.

Âyetleri - Hicazî de beş, diğerlerinde dördtür.

Fasılası - ش . ف . ت harfleridir. Hicâzîde « جوع » un aynı da vardır.

Bunun « أَلَمْ تَرَ » Sûresine tefrîi andırır açık bir münasebeti vardır. Bundan dolayı ikisini bir Sûre

gibi zann edenler olmuş ise de doğru değildir. Aynı ayrı birer Sûre oldukları tevatüren ve bütün Mushafılarda

besmele ile ayrılmış olmalarından ma'lûm ve sâbit olduğu gibi fasılalarının başkalığından da bellidir.

Fil vak'asını gören ve herkesten ziyade ondan mütena'im ve müstefid olan ve binaenaleyh Allahın birliğiyle tevhid dinine herkesten evvel sarılması lâzım gelen Kureyş olduğu halde Resulullahın b'seti üzerine onun da'vetine karşı putperestlikte ısrar etmek isteyerek ilk evvel küfr-ü isyana ve adavet-ü mümaneate kalkışan onlar olduğu ve sonra Mekkenin fethinde anlaşıldığı üzere onların islâmiyle dini tevhidin bütün Arabistana ve oradan cihana intişar edeceği derkâr bulunduğu cihetle Sûrei Filden sonra burada ilk evvel Kureyşin ehemmiyyetlerine işaret için ismini tasrih ve kâfirlerine itab ederek tevhid ile Allaha ve ubudiyyete sevk için buyuruyor ki:

Sh:»6148

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ لَیْلَافِ قُرَیْشٍ ﴿٢﴾ اِیْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّیْفِ
﴿٣﴾ فَلِیَعْبُدُوْا رَبَّ هٰذَا الْبَیْتِ ﴿٤﴾ الَّذِیْ اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوْعٍ
وَاَمَنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ

Meali řerifi

İylâfî için Kureyşin 1 Sefere iyılâfları yazın, kışın 2 Hiç olmazsa onun için kulluk etsinler rabbine bu Beytin

3 Ki onları açlıktan doyurdu, ve korkudan emîn buyurdu 4

1. ﴿لَايَلَفٍ قُرَيْشٍ﴾ - Kur'ânın asıl resmî imlâsı mesahifi osmaniyyenin hepsinde «
﴿لَيْلَفٍ قُرَيْشٍ الْفِهِمْ﴾» şeklindedir. Şafiye şerhi şeyh Radiyye dahi beyan olduğu üzere

kûfî hattatların kudeması, mutevassıt eliflerin hepsini muttariden hazf ederler, meselâ «

﴿كَافِرُونِي﴾ • ﴿نَاصِرُونِي﴾ • ﴿سُلْطَانِي﴾ • ﴿سُلْطَنِي﴾» ve bunların emsalini hep böyle elifsiz yazarlardı. Bısrîlerde ve müteahhırinde ekseriyetle

bu elifleri yazmak kaide olmakla beraber «رَحْمَنٌ» ve «اللَّهُ» gibi ba'zı isimler umumiyetle elifsiz

yazıldığı gibi Osman, Süleyman, Muaviye isimlerinde de ba'zıları elifi hazf etmişlerdir.

Şu halde hattı Arabî kaidesine burada «﴿لَيْلَفٍ قُرَيْشٍ يَلْفِهِمْ﴾» yâhud «

﴿لَايَلَفٍ قُرَيْشٍ اِيْلَافِهِمْ﴾» diye iki imlâ câiz olabilirdi, sonraki mushafalarda müteahhırîn

üslûbu üzere ekseriya ikinci vechile eliflerin izharı umuma kolaylık olmak için tecviz olunmuş ise de Kur'ân

imlâsının bir çok yerlerde Arabî hat kaidelerine dahi uymıyan hususiyetleri bulunduğu ve bunun aynı

suretle mahfuziyeti lüzumu dahi unutulmamak

Sh:»6149

iktiza eyler. Burada Kur'anın asıl resmi hattı ise kûfi kaidesine yakın olmakla beraber tam aynî olmayıp

söylediğimiz gibi « لَيْلَفٍ قُرَيْشٍ الْفَهْمِ » dir. İthafta Kur'an resmi hattının böyle olduğunu

beyan ederek der ki: bütün Mushaflar « لَيْلَفٍ » de yâ'nın isbatı ve « الْفَهْمِ » de hazfi ve iksinde

de « فَا » dan evvel elifin hazfi üzerine icma' eylemiştir اهـ . Ya'ni Hazreti Osman Mushaflarının hepsi

bunun üzerinde mütefiktir. Bunun sebebi de yazı değişmeksizin ma'ruf olan üç kıraet üzere okunabilmesini

muhafaza etmek olmalıdır. Çünkü Ebu Ca'fer kıraetinde evvelkisi hemzesiz yâi meksûre ile « لَيْلَافٍ »

ikincisi « يَا » sız hemze ile « الْاَفِهْمِ » okunur. Bunun ikisi de müfaale babından müâlefe ma'nasına

ilâf demek olup birincisinde hemze yâya telyîn olunmuştur. İbni Âmir kıraetinde de birincisi « يَا » sız

hemze ile « لَيْلَافٍ » ikincisi hemze ve « يَا » ile sâir kıraetler gibi « اَيْلَافِهِمْ » okunur.

Mütebakî kıraetlerin hepsinde ise ikisi de hemze ve « يَا » ile « لَيْلَافٍ قُرَيْشٍ اَيْلَافِهِمْ »

diye okunur.

Bunların ma'nâ ı'tibariyle farkına ve fâidesine gelince: hepsi de ilf ve ülfetten olmakla beraber îylaf: âlefe yülifü îylâfen if'al babından ülfet ettirmek ma'nasına masdarı ma'lûm ve ülfet ettirilmek ma'nasına masdarı mechul olabileceği gibi âlefe yûâlifü muâlefeten ve ilâfen ve îylafen diye mufaale babından üçüncü masdar da olabilir, ve bu surette ilâf ve mualefe gibi ülfet edişmek, ya'ni anlaşmak, andlaşmak, muahede (antant) yapmak ma'nasına olur. Ekser kıraete göre zâhiri if'al babından görüldüğü için çokları ülfet ettirmek veya ettirilmek, ya'ni alıştırmak, alıştırılmak ma'nasiyle tefsir etmişlerdirki bunda Kureyşe izafeti mefulüne veya fâiline izafet olmak muhtemeldir. Lâkin «ya» siz ilâf ancak müfaale babından olduğu ve kıraetler birbirini tefsir etmiş olmak daha zâhir bulunduğu için bir kısım müfessirîn de Ebu Ca'fer ve İbni Âmir kıraetleri karînesiyle ikisinin de mufâale babından muahede ma'nasına olduğunda

ısrar

Sh:»6150

eylemişlerdir. Netekim Kamusta da derki: tenzilde îylâf, ahd ve hufâre « خفاره » ile icazeye şebihtir, ya'ni ahd-ü eman ve korkunç yoldan yolcuların emn-ü selâmetle gidip gelmeleri zımında yasaklılık ve himaye tarzında verilen icazet: (pasaport) geçirtme ruhsatıyyesine benzer, emr-ü teahhüddür. Bunda

Kureyşe izafeti fâiline izafet olmak zâhirdir. Âylafın bu ma'nası da ülfetten me'huz ise de bunda hususî bir urf ve istilâh ma'nası da bulunduğu ve her iki ma'nanın bir lafz ile ifadesine imkân bulamadığımız, bir de iylâf kelimesi Sûrenin ismi gibi olduğu için mealde aynen muhafazasını daha muvafık ve doğru bulduk. Zira bunu yalnız ülfet ve i'tilâf ettirmek, alıştırmak, alıştırılmak, yâhud andlaşma, anlaşma diye bir ihtimal üzerine hasr etmek doğru olmayacaktır.

Râgıbın beyanına göre ülfet, i'tilâf ma'nasına ism olup aslında iltiyam ile ictima'dır **أه**. Ya'ni esasında i'tilâf ve ünsiyet gibi uyuşup kaynaşma suretiyle ictima' ma'nası vardır, onun için i'tiyad demek olan alışmak ve ayrılmamak demek olan lüzum ve uygunluğu ifade eden ısınıklık ma'naları da onun lâzımıdır. Ahd; anlaşmak, andlaşmak suretiyle i'tilâf da ülfetten me'huzdur. Binaenaleyh « **أَيْلَافٍ قُرَيْشٍ** », Kureyşi alıştırmak, ısındırmak, Kureyşin birbiriyle yâhud başkalarıyla ahidleşmesi, andlaşması, anlaşması, i'tilâf etmesi veya ettirmesi ma'nalarını da ifade eder.

Kureyş, Arab içinde Adnanîlerden, Adnanîler içinde Mudarîlerden, Mudarîler içinde Kinanîlerden, Kinanîler içinde Nadr ibni kinane evlâdından olan meşhur, büyük kabîlenin ismidir. Âlûsînin beyanına göre kurtubî buna akvalin esah ve esbeti demiş ve ba'zıları Fukahanın da buna kail olduğunu söylemiştir. Lâkin

Ebülfida ve sairenin beyanına göre sahih olan Kureyş, Fihri ibni Mâlik ibni Nadr ibni kinâne evlâdıdır, Fihri

evlâdından

Sh:»6151

olmayanlar Kureyş sayılmaz, bunun ekseri kavli olduğunu söylenmiş, hattâ Zübeyr ibni Bekkâr, Nessabunun

bunda ictima'ları olduğunu söylemiştir. Kafiri fethi ile karış, kesmek ve şuradan buradan bir takım şeyler

toplayıp birbirine zamm-u ilhak ederek karıştırmak, ve cenkte birbirine karışıp mızrakları birbirine

karmakarışık tokuşturmak ma'nalarına masdar olurki Türkçemizde karışmak, karıştırmak masdarına lafzan

ve ma'na benzetilebilir. Netekim harbde mızraklar birbirine girip karıştığı zaman «

تَقَارَشَتِ الرِّمَاحُ» denilir ki süngüler, mızraklar karıştı birbirine girdi demektir, tekraruş de

tecemmu' ma'nâsınadır. Kafiri kesriyle «قرش» deniz canavarlarından birinin ismi imiş ki deryadaki diğer

hayvanları yer, kahr eder ve kendisi yenilmezmiş. Bunun da tasgîri kafiri zammiyle «kureyş» gelir. Fihri İbni

Mâlik ibni Nadr, şiddet ve kuvvetinden dolayı bu isim veya bu lakab ile tesmiye olunmuş ve onun

sülâlesine nisbette Kureşî veya Kureyşî denilmiştir. Künyesi Ebu Galibdir. Ba'zıları da demişlerdirki bu

kabileye Kureyş denilmesi Fihri zamanında değildir. Bunlar Huza'ilerin mekkeyi zabtı ve Ka'benin

anahtarlarını onlardan almaları üzerine Dağılmışlardı, sonra Resulullahın ecdadından ve Fihrin sülâlesinden Kusayy ibni kilâb ibni Mürrere ibni ka'b ibni lü'eyy ibni Galib ibni fihr, bu dağılmış olan kabîleyi derleyip toplıyarak huzaîlerden Kâ'benin anahtarlarını istirdad ederek şereflerini yeniden te'sis eylediği zaman fihr evlâdından olanların hepsine Kureyş ve nisbetinde Kureşi yâhud Kureyşî denilmiştir, Ebülfida derki: İbni Saiydi magribînin nakli böyledir, buna göre Kureyş, Fihrin kendisinin değil, evlâdının ismi olmuştur **اهـ**. Ve bu surette Kureyş tecemmü' ma'nasına olan «tekarruş» ten müştakk olarak terhîm tarikiyle tasgîr edilmiş demektir, zira ziyade babdan tasgîr sigası ancak terhîm ile kabil olur. Ferra, ticaretlerinden dolayı tekessüb ma'nasına

Sh:»6152

tekarruşten olduğunu söylemiştir. Siyeri ibni Hışamda derki: Kureyşe Kureyş denilmesi tekarruştedir.

Tekarruş: ticaret ve iktisab ma'nasıdır. Ru'be ibni Accac şöyle demiştir:

قد كان يغنيهم عن الشغوش
والخشل من تساقط القروش.

شحم و محض ليس بالمغشوش

اهـ . Bu recezde Şuğuş bir nevi' bugday, haşl halhal ve bilezik başları, kuruş da ticâret ve iktisabdır . Bu recezde ticaret ve kazanç ma'nasına olan kuruş lisanımızda ticâret için mübadele vasıtası olan nukud için vahidi kıyasî olarak kullandığımız guruş kelimesiyle açıktan münasibetdar görünür. Bundan tekraruş: kuruşlanmak, ticâret edip kazanmak demek olur. Bir kavle göre ba'zıları da teftiş ma'nasına takrişten olduğunu, çünkü bunların atalarından beri ihtiyaç sahiblerinin hâcetlerini teftiş ederek arayıp sormak ve hüccâcın eksiklerini gediklerini gözetip çaresini araştırmak âdetleri bulunduğunu söylemişlerdir, gerek ziyadedden olsun gerekse aslı üzere sülâsiden olsun Kureyş kelimesinden tasgîrin ta'zim için olduğunda söz yoktur. Netekim şu beytteki:

وكل اناس سوف تدخل بينهم دويهية تصفر منها الانامل

Düveyhiyenin tasgîri ta'zim için olduğu meşhurdur. Ve iyzah olunacağı vechile Haşim ve biraderinin de Kureyşi îylâfta büyük hizmeti olmuştur. Ma'lumki Resuli Ekrem sallallâhü aleyhi vesellem Hazretleri «Muhammed ibni Abdillâh ibni Abdülmuttalib ibni Haşim ibni Abdi menaf ibni Kusayy ibni Kilâb ibni Mürre

ibni Kâ'b ibni Lü'eyy ibni Galib ibni Fihri ibni Mâlik ibni Nadr ibni Kinâne ibni Huzeyme ibni Müdrike ibni

İlyas ibni mudar ibni Nizar ibni me'add ibni Adnan» Adnan da daha hayli batın ötede İsmail ibni

İbrahim

Sh:»6153

aleyhimesselâm zürriyeti olmak hasebiyle nesebi nebevî dahi İbrahîmî, İsmâîlî, Adnanî, Mudarî, Kinânî,

Kureşî, Haşimîdir.

Şu halde diğer âyât ve mu'cizâttan kat'ınazarla yalnız bu cihet nazarı i'tibara alındığı, Kusayyin ve Haşimin Kureşî iyâftaki şeref ve hizmeti ve fil vak'ası dolayısıyla de Beyt ve ehli beyt hakkında tezahür eden inayeti Rabbanîye mülâhaza edildiği surette bile Hazreti Peygamberin tevlid da'vetine ilk evvel Kureşin koşması lâzım gelirken yine ilk evvel onların şirkte ısrar ederek muhalefet ve mümane'ata kıyam etmeleri bu Sûrenin sebebi nuzülü olmuştur.

« لَإِيَّالَافِ » deki lâmin ma'nasında üç vecih söylenmiştir: 1- İbni Cerir gibi ba'zıların muhtarına

göre teaccüb için olup mahzûf « اعجبوا » fi'line müteallık olmaktadır ki Kureyşin kış yaz rihlet ve şerefe

ülfetleşip bu Beytin rabbine kulluk etmemelerine teaccüb edin, o şayanı teaccübdür demek olur. Bu ma'na

Sûrenin istiklâline ve « فَلْيَعْبُدُوا » emrinin tefrîfine nazaran münasib bir ma'na olmakla beraber

seferin mütlâka zemmini iş'ar eder gibi olması hasebiyle pek muvafık değildir.

2- Ta'lil için olmaktadır, bunda da iki vecih vardır.

BİRİSİ, Evvelki Sûredeki « جَعَلَهُمْ » veya « كَيْفَ فَعَلَ » fiillerine müteallık olmaktadır. Bunu

ba'zıları Sûrenin istiklâline münafi görerek bu Sûrenin başında o fiillerden birini takdir etmek daha muvafık

olacağını, ya'ni «öyle yaptı ki kureyşin iylâfı için» ma'nasına olmasını tercih eylemişlerdir. Bu surette iylâf,

bir ni'met olarak zikr edilmiş demektir. Lâkin buna karşı denilmiştir ki Kur'anın hepsi bir Sûre gibi ma'nen

yekdiğerine merbut olmak itibariyle bir Sûrenin diğeri ma'nen bir tealluku onun haddi zatinde bir Sûre

olabilmesi mani' olmamak lâzım gelirse de fil vak'asını yalnız Kureyşin rihlete iylâfı ile ta'lil

doğru

olmaz, çünkü bu rihlet ve seferden murad Yemene ve Şama ticâret için sefer olduğuna göre Kureyşin bu rihlete ülfeti ve bu babda Yemen ve şam hukûmetleriyle muahede ve i'tilâfları yalnız fil vak'asından sonra değil, daha evvelden ve bilhassa Abdi Menaf oğulları Hâşim ve biraderleri zamanından beri yapageldikleri bir ülfet olduğu ma'lûm olduğundan dolayı fil vak'ası bu ülfeti husule getirmek için oldu demek sahih olmaz. Gerçi Ashabi fil maksadlarına müveffak olsalardı, bu ülfet kalmıyacaktı, ve onların o suretle defü helâk, edilmeleri gerek sâir Arab kabâili ve gerek etraftaki Mülûk nazarında hurmet ve haysiyetlerini artırarak kendilerine daha ziyade ısınmalarına ve ülfetlerini artırmalarına başlıca bir sebep olmuş olmak itibariyle bunu o vak'anın fâide ve semerelerinden başlıca birisi saymak ve bu cihetle lâmi ta'lîlden ziyade başlıca bir akıbet için mülâhaza etmek doğru olabilirse de bunu fil vak'asının yegâne illeti ve hikmeti imiş gibi mülâhaza etmek doğru değildir. Onun için bunu fil vak'asının ne bir illeti hariciyyesi ne de bir illeti gâiyyesi, ya'ni sırf onun neticesi olan bir hikmeti müterettibi olarak değil, onunla da bir münasebeti bulunmakla beraber Allah tealânın bil'ahere dînini izhar etmek üzere Beyt dolayısıyla Kureyşe daha evvelden nasîb edip bu Sûrede beyan buyurmuş olduğu ayrıca bir in'amı olan bir iylâf ve ülfet olarak mülâhaza etmek lâzımdır. Bu ise « لَآيِلَافَ » deki lâmin ta'lîl için olmakla beraber yukarki Sûre mazmununa değil, ancak ilerideki « فَلْيَعْبُدُوا » emrine müteallık olmasıyla mümkündür. « فَا » nın

maba'di makablinde âmil olamayacağına dair meşhûr bir nahiv kaidesi var ise de «

﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ . ﴿وَأَيَّاءَ فَاتَّقُونَ﴾ gibi

emsali vechile buradaki « فا » nın da ona mani' olacak kabîlden olmadığı beyan olunmuş ve bahusus

Nahiv eimmesinden İmam Halil ve Sibeveyh bu « لام » ın « فَلْيَعْبُدُوا » ya müteallık olduğunu

beyan ve tasrîh etmişler, Keşşaf gibi

Sh:»6155

lisan muhakkıkları da bunu ihtiyar eylemişlerdir. Bu tealluk doğrudan doğru olmasa bile ızmar ve tefsir

suretiyle sahih olacağında hiç tereddüde mahal yoktur. Bu sebbelere binaen biz de mealde bu vechi açık

olarak tercih ve ihtiyar eyledik. Hıtab da Resulullah'a olup Kureyşe emir, emri gaib olduğu için ma'nânın

hasılı şu olmuş olur: Ya Muhammed! Rabbinin Ashabi file o yaptığından maada Kureyş kabîlesine daha bir

çok in'amı mahsusu olmuş ve olacaktır, bunlardan başlıca birisi onlarda veya onların lehine olan iyâf, ya'ni

husule getirilen ve daha ziyade getirilmesi matlûb bulunan ülfet ve itilâftır ki fil vak'asından sonra bilhassa

ihlara şayandır. Ondan dolayı herkesten evvel iyman ve ubudiyet etmeleri lâzım gelirken etmeyen o

Kureyşe tebliğ eyle ki: onların husule getirilmiş ve getirilecek ülfet ve itilâfı için, 2. ﴿أَيُّهَا﴾ -

evvelki iylâf yâhud ilâftan bedeli kül veya ba'zdir -ya'ni bilhassa o

﴿رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ﴾ kış ve yaz rihletine iylâfları- kışın ve yazın göçe, sefere ülfet

ettirildikleri veya daha ziyade ettirilmeleri için, yâhud kış ve yaz seferde vardıkları yerlerde ülfet ve

ünsiyyete mazher edilmeleri için, yâhud kış ve yaz seferi hakkında etraf ile ülfetleşerek anlaşıl

andlaşmaları, ahidleşmeleri için.

RIHLET: ma'lûm ki göç, sefer demektir, iylâf ifalden olduğuna göre rihlet onun mefuli bihi, müfa'aleden

olduğuna göre de «câr» ın hazfiyle «لِرِحْلَةٍ» takdirinde mefuli lehiddir. İşbu kış ve yaz İbni Abbastan

rivayet edildiği üzere Kureyş ticaret için kışın Yemene, yazın da Şam tarafına Busraya sefer ederlerdi,

kezâlik gerek ticaret ve gerek sâir maksadla yazın sayfiyye olarak Taife göçerler, kışın da Mekkeye

göçerlerdi. Nakkaş tefsirinde dört rihletleri olduğu zikr olunmuş, İbni Atıyye bu kavlin merdud olduğunu

söylemiş ise de Bahirde der ki: redd olunması muvafık değildir, çünkü: Ashabi iylâf dört birader idi ki bunlar

Abdi Menaf oğullarıdır: Hâşim: Şam meliki ile

itilâf ederdi, ondan atlar almış, onunla Şam ticaretine emniyet bulmuştu. Abdi Şems Habeşe, Muttalib

Yemene, Nevfel de Farise itilâf ederdi, bunlara «müttercirîn» denilirdi. Sair Kureyş tüccarları bu dört

kardeşin atlarıyla ticarete giderler, ondan dolayı onlara da tearruz olunmazdı. Ezherî «El'îlâf

شِبْهُ الْأَجَازَةِ بِالْخُفَارَةِ = ya'ni hufare denilen yasaklıkla kuruyuşa benzer» demiştir.

Böyle olunca bu dört biraderin hufaretinde (himayesinde) olarak tüccarın bulunduğu bu dört mevki'

l'tibariyle Kureyşin dört rihleti olmak «رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ» diye ifade olunan iki rihlete

münafî de şâmil olabilir. Netekim şâir bu dört kardeşi medh ettiği şu beyitlerle bu ma'nayı anlatmıştır:

يا ايها الرجل المحول رحله هلا نزلت بآل عبد مناف

الآخذون العهد من آفاقها و الراحلون لرحلة

الايلاف

و الرائثون و ليس يوجد رائش والقاءلون هلم للاضياف

و الخالطون غنيهم لفقيرهم حتى يصير فقيرهم

كالكاف

Bahrin sözü burada bitti. Yukarıda kayd ettiğimiz vechile Kamusta da tenzildeki «iyılâf» ın ahd ve «

شِبْهُ الْإِجَازَةِ بِالْخُفَارَةِ» ma'nası beyan edildikten ve bu ahdî ilk alan Hâşim olduğu

zikredildikten sonra Sûrenin meali şöyle îzah edilmiştir: Kureyş, Haremi şerifin sükkânı idiler, etraflarında

halk vurulup çarpılırken onlar erzaklarının celbinde ve yazın, kışın seferlerinde emniyetle gidip

geliyorlardı. Bir arızaya uğradıkları zaman biz Allahın ehli haremiyiz diyorlar ve bundan dolayı kendilerine

kimse tearruz etmiyordu, Haşim Şama iyılaf ediyordu, Abdişems Habeşe, Muttalib Yemene, Nevfel Farise,

sair Kureyş tüccari de bu

Sh:»6157

kardeşlerin tutamaklarıyla bu şehirlere gidip geliyorlar ve o sayede onlara da te'arruz olunmıyordu, bu dört

biraderden her biri kendi seferi nahiyesinin Melikinden bir ahd-ü eman vesikası almıştı أه . Kamus

tercemesi Okyanusun bunu izzahında da mezkûr olduğu üzere Kureyş halkı ötedenberi ehli ticaret ise de

ticaretleri hemen hemen Mekke ve etrafına munhasır gibiydi. İbtida Hâşim ibni Abdi Menâf Şam Melikinden

ahd-ü eman almıştı. Bir defa Hâşim Şam tarafına azimet edip vasıl olduktta şeref-ü şanı, Şamda hükümran

olan Kaysarın mesmu olup huzuruna da'vet ve riayet eylemişti. Hâşim bu vesile ile münasebet getirip Kureyş tüccarının ba'zı Yemen ve Hicaz emtiasıyla Şam ülkesine emn-ü selâmetle gidip gelmeleri için ahd-ü emanı mutazammın bir ruhsatnâme istemiş o da matlûbu üzere resmî bir vesika vermiş olmakla ondan sonra Kureyş tüccarı Şam tarafına ülfet ettirilir olmuştu, bunu gören biraderleri de zikr olunduğu üzere Habeşten, Yemenden, İrandan böyle birer ahd almışlardı ki bunlar birer «kapitülasyon» demek olur, bu suretle Kureyş kabilesi yaz kış sefrelerinde bu dört biraderin hufaret denilen delâlet ve himayesi namı altında emniyyet ile gidip geliyorlardı.

Bu izyahlardan da anlaşılıyor ki iylâf ta'biri iki haysiyyetle iki ma'na ifade etmiş oluyor. Birisi uyuşup anlaşarak bir ahd-ü i'tilâf akdetmek ki bu ma'nada müfaale babından olan iylâf ve ilâf sarih, birisi de diğerini alıştırarak vechile hufare denilen delâlet ve himâye suretiyle koruyarak ülfete sevk etmektirki bunda da ifal babından olan iylâf sarihtir. Bu Sürede bu kelimenin bedel tarikıyla iki defa zikredilmesinden de her birinin bir ma'naya işaret olması muhtemil olduğu gibi İbni Âmir kıra'etide birincinin ilâf, ikincinin iylâf olmasında sarihtir. Bu i'tibar ile de mealde iylâf lâfzının bu iki ma'naya şamil olmak üzere aynen muhafazası lüzumu tebeyyün

Sh:»6158

eder. Bütün bu ma'nalarda « رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ » de ticaret seferi ma'nâsı esas olmuş

oluyor. Maamafih bu iylâf Kureyşe aid olmakla beraber seferin de mutlâka onlara aid olması lâzım gelmez.

Bu hufâret suretiyle Kureyş başkalarını da sefer ve rihlete iylâf etmiş olmak muhtemeldir, bundan başka

Fahri Râzînin ikinci bir kavî olarak zikrettiği vechile bu kış ve yaz rihletinden murad sair halkın hac ve umre

için Mekkeye sefer ve rihletleri olmak, Kureyşin bu rihlete iylâfından murad da emniyyet ve asayişî te'min ile

âfâkiy halkı ona ısındıracak vechile rağbetin tezyidine hizmet etmek olabilir. Nazmın buna da ihtimali

vardır, Fakat meşhur olan evvelkisidir.

Geçen tafsilâtta da anlaşıldığı vechile Kureyşin bu rihletlere ülfeti fîl vak'asından sonra başlamış

değildir, Çünkü Hâşim ve biraderlerinin fîl vak'asından evvel, bu vak'anın ise hayli sonra Abdülmuttalib

zamanında olduğu ma'lûmdur. Şu kadarki Ashabı fîl maksadlarına muvaffak olup da Kâ'beyi hedm etselerdi

Kureyşin bu ehemmiyyeti ve bütün bu iylâf ve i'tilâf menfeatları fevt olacağı muhakkak olduğundan vak'anın

bunları te'yid ve takviye etmiş olduğu da şübhesizdir. İki Sûre arasında asıl vechi münasebet de budur.

Şunu da nazarı i'tibara almak ıktiza ederki: mefuli leh mutlâka husulî olmak lâzım gelmez. İlleti gaiyye, fâidei müterettibe kabîlinden binnetice husule getirilmek üzere tahsîl de olur. Meselâ sevdiği için söyledi, denildiği gibi, sevdirmek için söyledi de denilebilir. Onun için « لایلاف قُرَیْشٍ » Kureyşin o zamana kadar husule gelmiş bulunan iylâfı için demek olabileceği gibi o zamana kadar henüz tamamiyle husule gelmeyip daha ziyade ileride husulü muradı ilâhî olan ve yalnız Mekke ve Arabistan havalisine değil, bütün cihana karşı ülfet ve i'tilaf ile yüksek bir medeniyet emn-ü âsayişi teahhüd edecek mütekâmil bir iylâf ve te'lif dahi olurki bu da sade adî

Sh:»6159

ufak tefek ticaret işleriyle değil, Beyti şerifin ve risaleti Muhammediyyenin ve dîni tevîdîn kadrini hakkiyle bilerek ve hakikaten Beledi Emînin ve Haremi şerifin ehli olacak ahlak ve etvara sahib olarak ve Ashabı fîl gibi zuhuru melhuz mütecaviz düşmanlara karşı mücahede ve Allaha kulluk için birleşerek «

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

üzere yaz ve kış her mevsim için ıktizasına göre seferberlik edebilecek vechile bir iylâf ve ülfet hasıl

etmekle, ya'ni dîni islâma sarılmakla olacaktır. Onun için burada bâlâda izzah olunduğu üzere husule gelmiş bulunan iylâfın ve ticaretin de şükrü lâzım gelen bir ni'meti Rabbaniyye olduğuna işaretle beraber asıl ileride husulü matlûb olan yüksek iylâf ve i'tilâfın mebnası bulunan tevhidi ibadet ve ubudiyete sevk için iylâf ni'meti bilhassa ihtimam ifade etmek üzere takdim olunmuştur. Binaenaleyh sahib Keşşafın beyan ettiği vechile ma'nâ şu olur: Allah tealânın ta'dada gelmez sair ni'metlerini hesab edemeseler, düşünmeseler bile Kureyş hiç olmazsa sırf bu iylâf ni'meti için 3.

﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ﴾ bundan böyle bu Beytin Rabbine ibadet ve ubudiyet

etsinler -Ya'ni da'veti Muhammediyye üzerine serkeşlik etmeyip hakkı tanısınlar, şirk-ü isyandan vaz geçsinler de Ashabı filin ta'arruzundan muhafaza buyurulmuş Beyti atfık olan şu Kâ'benin şerik ve nazirden münezzehtir bir Rabbine ibadet etsinler, yalnız onu ma'bud tanıyıp onun emri mucebince ibadet ve ubudiyetle kulluk yapsınlar, o Beytin ehli olacak Rabbenî ahlak ile tehalluk ederek ona hizmet için iycah

eden vazifeyi yapmak üzere kış yaz her türlü mücahede ile yüksek iylâfa hazırlansınlar. 4. ﴿الَّذِي﴾

-Rabbın sıfatıdır, ya'ni bu beytin o Rabbi ki ﴿أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ﴾

onları, o Kureyşi büyük bir açlıktan doyurdu- cû'un ve havfın tenvinleri tefhîm ve tehvil içindir. Bu açlık ve

doyum hakkında üç kâvil vardır. Birisi: İbrahim aleyhisselâmın «

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ
الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْعَدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي
إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ

Mekke ziraatsız bir vâdî olduğu halde Hazreti İbrahimin duâsı ve Kâ'benin hurmeti sayesinde İbrahim

zürriyyetinden İsmail ve evlâdının ve onlardan olan Kureyşin « وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ »

mısdakınca semerattan merzuk olarak yaşayabilmesidir. İkincisi de yine bu duâ semeresi ve Beytin bereketi

olarak Kureyşin beyan olunduğu üzere yaz ve kış ticâret seferlerine iylâfî vasıtasıyla o muhîtte tabi'î olması

lâzım gelen açlıktan korunmuş olmalarındaki burada en zâhir olan budur. Üçüncüsü de Yusûf seneleri gibi

süren şiddetli kahta işaret olunduğu dahi söylemişlerdir ki cîfeleri ve kemikleri bile yemişler ve Hazreti

Peygamberin duâsı berekâtiyle kurtulmuşlardı da Kureyş kâfirleri yine imana gelmemişlerdi. Sûrei A'rafta

«

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ
وَالضَّرَّاءِ

» âyetinde ve daha ba'zı yerlerde buna dair söz geçmişti, bak.

﴿وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ Ve müdhiş bir korkudan emîn buyurdu- ki bu da Ashabi filin def

edilmiş olan korkusudur. Bununla beraber «

أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيَتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ

» buyurulduğu üzere etraflarından halk vahşet ve şakavet içinde vurulup çarpılıp dururken Kureyş Beytin

civarında haremi âmin, beledi emîn olan Mekke ve havalisinde emniyet buldukları gibi Ehli harem

seferlerinde de iylâf ile korkudan emîn olarak gidip geliyorlardı, halbuki o Beytin o harem ehli olabilmek

için bütün cihana karşı o etrafın cehalet ve şakavetini ıslah ve emniyet-ü âsaişini te'sis ve ihtiyac içinde

kıvranan fukara ve mesakîne gereği vechile yardım etmek ve Allahın birliğini bilerek onun yolunda ve onun

ahkâmını icra uğrunda mücahede ederek ona lââyık kul olmak,

Sh:»6161

hasılı hak ve tevhid dîni olan islâma kemali iyman ve sıdk-u sadakatle sarılarak Vel'asri Sûresinde icmal

olunan esas üzere çalışmak lâzımdır.

Görülüyor ki Elemtere Sûresine merbut gibi görünen bu Sûre buradan yukarıki Sûrelere de ircaı nazar

ettirerek ta Vettini Sûresindeki « وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ » âyetini hatırlatmıştır, orada «

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ » buyurulduğu gibi buraya kadar dîni kayyimenin esasları

hulâsa edildikten sonra burada da « أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالذِّينِ ط » diye Mâun Sûresi

başlıyacaktır.